

VOORWOORD

Er zijn weinig onderwerpen waarover zo weinig bekend is als dyslexie bij de ISK-leerling of de NT2-cursist. Dat is voor docenten erg lastig, want menig betrokken docent zal zich weleens afvragen of een bepaalde leerling of cursist misschien dyslectisch is.

Op die vraag geeft dit cahier wel een aantal handreikingen, maar geen duidelijk antwoord. Dat is niet te geven, omdat dyslexie zo'n complex gebied is, en zo veel en zo uiteenlopende verschijningsvormen heeft. Dat gecombineerd met het leren van een tweede taal, waarbij iemand fouten maakt, fouten moet maken, verklaart wel dat de vraag 'Is deze leerder dyslectisch?' niet snel een ja of nee oplevert, maar eerder een 'zou goed kunnen'. Gelukkig zijn er wel tips en adviezen voor de docent die zich deze vraag stelt. Die zijn vaak voor iedere NT2-leerder geschikt, ook als hij niet dyslectisch is.

Een paar opmerkingen vooraf.

Veel van de voorbeelden die ik geef, zijn niet van NT2-leerders, maar van Nederlandstaligen. Niet bij elk aspect van het probleem kon ik namelijk anderstalige voorbeelden vinden. Dat was onder meer het geval bij de taalontwikkeling en schoolloopbaan.

De fouten die het meest opvallen, zijn de spel- en schrijffouten, veel meer dan de luister- en leesfouten. Ze zijn ook makkelijker te reproduceren. Die zul je dus ook meer aantreffen in dit cahier.

Voor de duidelijkheid duid ik de docent altijd aan met 'zij' en de cursist of leerling met 'hij'. Om het lelijke 'leerling of cursist' te vermijden kies ik voor 'leerder'.

Ik bedank Lydia Blom, Nina Meilof en Liza Otto voor het leveren van voorbeelden. Ook voor de waardevolle feedback op de eerste versie van het cahier bedank ik hen, evenals Lieske Adèr, Indrawati Gunawan en Sofie Moors. Zij hebben het cahier zeker verbeterd met hun opmerkingen.

Margreet Verboog
Amsterdam, juni 2021

INHOUD

1	Inleiding	9
2	Wat is dyslexie?	13
3	Wat is de oorzaak van dyslexie en hoe vaak komt het voor?	18
4	Veelvoorkomende problemen bij dyslexie	22
5	Dyslexie in combinatie met taalproblemen of andere stoornissen	29
6	Dyslexie bij (jong)volwassen NT2-leerders	33
7	Signaleren van dyslexie bij NT2-leerders	39
8	Begeleiden van leerders	47
9	Algemene didactische adviezen	59
	Literatuur	67

 Op www.nt2school.nl vind je:

Bijlage 7.1 Checklist lees- en spellingproblemen of dyslexie

Bijlage 7.2 Vragenlijst bij een gesprek

Bijlage 8.1 Plan van aanpak dyslexie

Bijlage 8.2 Stappenplan lezen

Bijlage 8.3 Total Physical Response (TPR®)

Bijlage 9.1 Groepsgesprek over spreekangst

Bijlage 9.2 Hoe leer je effectief een taal?

1 INLEIDING

De ontwikkeling van het denken over dyslexie

Dyslexie is een complex onderwerp. Daar is iedereen die ermee te maken krijgt, snel van overtuigd. Voor docenten die in het NT2-veld werken, geldt dit nog meer. Het is ook een probleem waarvan iemand die eronder te lijden heeft, op allerlei terreinen last heeft.

In het onderwijs is men er, zelfs in Nederland, vaak nog niet goed bekend mee, ook nu nog niet. Dat lijkt ongelofelijk, maar we moeten bedenken dat pas ongeveer veertig jaar geleden de oorzaak werd gezocht in de waarneming van spraakklanken. En dat pas de laatste tien jaar dyslexie wordt herkend als multidimensionale stoornis. Dit is een globale tijdsaanduiding, maar het geeft aan waardoor het komt dat mensen in het onderwijs niet altijd weten wat dyslexie is, maar dat ook de mensen die zelf last van dyslexie hebben, soms niet weten dat ze het hebben, en waardoor dat is veroorzaakt. De bijkomende problemen worden al vaak helemaal niet herkend.

Op een training voor NT2-docenten vertelt iemand dat hij zijn hele leven al last heeft van dyslexie. Hij hoort nu voor de eerste keer dat het onderscheiden van klanken hieraan ten grondslag ligt. Hij vertelt dat hij de /eu/ en de /u/ niet kan onderscheiden. Het is voor deze docent een openbaring te horen dat dit de basis van dyslexie is.

Hoe verschillend er nog tegen dyslexie wordt aangekeken, is te zien aan de percentages die worden gegeven voor de aanwezigheid van dyslexie. Ook in dit cahier zul je allerlei percentages tegenkomen.

Niet-effectieve behandelingen

De geschiedenis van dyslexie kent een reeks van diagnoses en behandelingen, vaak gericht op veronderstelde onderliggende problemen bij dyslexie. Dit is het gevolg van het feit dat de werkelijke oorzaak van dyslexie pas sinds enkele tientallen jaren be-

kend raakte. Tot op de dag van vandaag zijn er echter veel alternatieve verklaringen en behandelingen in omloop, die helaas geen van alle werken.

De oude term ‘woordblindheid’, die rond 1900 gebruikt werd, wijst op een probleem met zien. Inmiddels is algemeen geaccepteerd dat dyslexie een taalprobleem is, maar toch wordt er nog geregeld gedacht aan visuele problematiek, met als remedie gekleurde lenzen en prismabridlen. Ook andere lettertypen, geneesmiddelen, diëten en voedingssupplementen passeerden al de revue. Uiteraard zijn er minder of beter leesbare lettertypen, maar de speciale dyslexieletters helpen niet. De gebruikelijke lettertypen in punt 12 werken goed.

Soms worden er neurologische en functietrainingen gegeven, en ook trainingen en braingames die de concentratie zouden moeten bevorderen. Deze trainingen werken echter niet tegen dyslexie.

Ook werd in het verleden wel betoogd dat dyslexie een probleem bij het lezen was, dat alleen voorkwam bij normaal begaafde leerlingen, met geen andere belemmeringen. Dat was in die beginperiode ook nodig om de stoornis af te kunnen grenzen van andere stoornissen zoals gebrek aan intelligentie of gedragsproblemen. Het tegendeel is bijna waar: de comorbiditeit is heel hoog, dat wil zeggen dat dyslexie voorkomt in combinatie met vrijwel elke andere leerstoornis.

Veel genoemd wordt ‘beelddenken’, waarbij de veronderstelling is dat de dyslectici in beelden denken. Dat gaat niet goed op voor abstract denken: je kunt van *de politiek*, of *de waarheid* niet goed een beeld voor je zien. Iedereen ziet beelden voor zich als dat zo uitkomt, sommigen meer dan anderen, maar er is geen verband met dyslexie.

Tegenwoordig wordt ook aandacht besteed aan dyslexie als kans, bijvoorbeeld door de organisatie ‘The Dyslexic Advantage’. Hier betogen de schrijvers en neurowetenschappers dat dyslectici supercreatief zijn en een groot ruimtelijk inzicht hebben. ‘Wist je dat veel succesvolle architecten, advocaten, chirurgen en zelfs bekende auteurs dyslectisch zijn?’ Dat is heel goed mogelijk, maar het omgekeerde gaat niet op: dyslectici zijn niet door de leesstoornis succesvoller in deze beroepen.

Opzet van dit cahier

In hoofdstuk 2 van het cahier bespreken we de definitie van dyslexie zoals die nu gebruikt wordt. De basis is een specifiek probleem in de taal, dat zich uit bij lezen en spellen. De symbolen die wij gebruiken voor ons schrift, zijn voor iemand met dyslexie moeilijk te leren en te onthouden. In het onderwijs heet dit klank-tekenkoppeling. Voor het gemiddelde kind gaat dit op de leeftijd van 6 of 7 jaar vrij snel, als er geen belemmeringen zijn. Dyslexie leidt tot enorme problemen tijdens iemands schooltijd, aangezien het grootste deel van de kennis op school via het geschreven woord wordt aangeboden.

De oorzaak en de mate waarin dyslexie voorkomt, staan in hoofdstuk 3 beschreven, met als meest waarschijnlijke oorzaak zwakke verbindingen in de hersenen, waardoor er in de auditieve analyse van de spraakklanken uitval ontstaat. We zien het optreden binnen families, en ook komt het aanmerkelijk vaker voor bij jongens. Bij het bepalen van de mate van voorkomen is het lastig te bepalen waar de grens ligt tussen wel of geen dyslexie. Daarbij komt het aspect dat de school een grote rol speelt: hoe beter het leesonderwijs, hoe minder zwakke lezers die school heeft.

Hoofdstuk 4 beschrijft veelvoorkomende problemen als gevolg van dyslexie. Het lezen en spellen gaat moeizaam. Daardoor ontwikkelt iemand een hekel aan lezen. Ook zien we een zwak geheugen, concentratieproblemen en vaak grote achterstanden bij het leren. De combinatie met andere leerbelemmeringen komt erg vaak voor en wordt besproken in hoofdstuk 5. Vooral taalstoornissen, die ook soms de oorzaak kunnen zijn, en ADHD worden veel genoemd in dit verband.

In hoofdstuk 6 zien wat dyslexie voor gevolgen heeft gehad en nog heeft als iemand volwassen is, niet alleen op het gebied van taal maar ook psychologisch, bijvoorbeeld voor de motivatie om een taal te leren. Frustratie tijdens de lessen op school, studieproblemen, schrijfproblemen en angst om spelfouten te maken bij mails op het werk met de collega's, altijd kun je door de mand vallen!

Het komt vaak voor dat leerlingen de basisschool zonder problemen doorlopen, en dan in het voortgezet onderwijs problemen krijgen met de uitspraak en spelling van de vreemde talen. Daarbij wordt dan niet altijd aan dyslexie gedacht, omdat er geen leesproblemen waren in het primair onderwijs. Pas bij het leren van een nieuwe of tweede taal komt het probleem naar voren.

Hoofdstuk 7 behandelt de signalering van dyslexie. Voor de NT2-docent is het niet mogelijk om binnen een paar lessen te zien of iemand dyslectisch is, en zij heeft ook niet de beschikking over testen of protocollen waarmee dat zou kunnen. Ook weten veel van onze leerders zelf niet of ze dyslectisch zijn, ze zijn nooit gediagnostiseerd. Twee dingen zijn nodig: tijd, want dyslexie blijkt uit het feit dat het hardnekkig is, en vragenlijsten om de dyslexie te signaleren. Dat zijn dan vragen om de verschijnselen te herkennen en vragen naar de lees- en schrijfervaringen van de leerder.

Hoe kunnen we de leerder steunen, zowel met zijn beperkingen (ten aanzien van spraakklanken, woorden, schrijven) als met de gevolgen van dyslexie (onzekerheid, leesproblemen, schrijfangst)? Hierover gaat hoofdstuk 8.

Hoofdstuk 9 ten slotte gaat in op algemene didactische adviezen waarbij niet alleen de dyslectische leerder, maar alle NT2-leerders baat kunnen hebben. Want het goede nieuws is: wat goed is voor de leerders met dyslexie, is goed voor alle tweedetaalleerders. Dat betekent dat je als docent hulp kunt bieden aan de dyslectische leerder, ook al weet jij niet zeker of de persoon in kwestie wel dyslectisch is. Er zijn veel mogelijkheden om iemand te steunen, en die moeten altijd op de betreffende persoon worden afgestemd. Iedere leerder, maar vooral iedere leerder met dyslexie is anders, en heeft andere hulp nodig.

Leeswijzer

Voor dit boek is gebruikgemaakt van *Handboek dyslexie* (Braams, 2019). Dit is het standaardwerk over dyslexie, en biedt veel informatie.

Dyslexie bij volwassenen (Avontuur, 2015) beschrijft de gevolgen van dyslexie als iemand volwassen is.